

1-SINFDA MATN MAZMUNINI TUSHINTIRISH BOSQICHLARI VA MATN MAZMUNIGA MOS RASMLAR TANLASH, ULAR USTIDA ISHLASH METODIKASI

**SOATOVA HILOLA SHUXRAT
QIZI**

*Mirzacho'l tumani 1-sonli umumta'lim
maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi,
JDPU 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matn mazmunini tushunishbosqichlari va matn mazmuniga mos rasmlar tanlash metodikalari va usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: rasm, tasvir, matn, ta'lim jarayoni, kasbiy mahorat, o'qish darsligi, savodxonlik, tasavvur, bilim, ko'nikma, malaka.

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы понимания содержания текста учащимися начальных классов, а также методики и способы подбора иллюстраций, соответствующих содержанию текста.

Ключевые слова: рисунок, изображение, текст, образовательный процесс, профессиональное мастерство, учебник по чтению, грамотность, воображение, знания, умения, навыки.

Annotation: This article discusses the stages of primary school students' comprehension of text content, as well as the methodologies and techniques for selecting images that correspond to the text content.

Keywords: picture, image, text, educational process, professional competence, reading textbook, literacy, imagination, knowledge, skill, competence.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari, ayniqsa, 1-sinf o'quvchilari uchun darsliklarda berilgan matn mazmunini tushunish biroz qiyinchilik tug'dirishi tabiiy hol, albatta. O'quvchilarda hali matnni tushunish, idrok qilish, ular haqida tasavvur uyg'onish ko'nikmalari yaxshi rivojlanmagan bo'ladi. Ularda eng birinchi tasavvurlarni uyg'otish uchun pedagoglar, avvalo, rasmlardan, tasvirlardan foydalanishgani maqsadga muvofiqdir. Ammo rasmlar asosida tasavvur uyg'otish mumkin deb istalgan tasvir yoki rasmlarni tanlash, ulardan foydalanish o'quvchilarni diqqatini bo'linishiga olib keladi. Shu maqsadga muvofiq,

pedagoglar har doim mavzu yoki matn mazmuniga mos rasmlardan, ko'rgazmali qurollardan foydalanish zarur. Ayni vaqtda matnlarni tushunishda quyidagi bosqichlarni amalga oshirish kerak:

1. Matnni o'qishdan oldingi bosqich (Bashorat qilish)

Maqsad: O'quvchining qiziqishini uyg'otish va mavzuga tayyorlash.

Tavsiya: Matn sarlavhasi va rasmini ko'rsatib, "Rasmda nimalarni ko'ryapsiz?", "Sizningcha, hikoya nima haqida bo'lishi mumkin?" kabi savollar bering. Bu o'quvchida "vizual bashorat" ko'nikmasini shakllantiradi

2. O'qish jarayonidagi bosqich (Vizualizatsiya)

Maqsad: Matnning murakkab qismlarini tushunishni osonlashtirish.

Tavsiya: to'xtab o'qish: matnning bir qismini o'qib, rasmga e'tibor qarating. Rasm matndagi tasvirga mos kelishini tekshiring.

So'z va tasvir bog'liqligi: Tushunarsiz so'zlarni (masalan, arxaizmlar yoki tabiat hodisalari) rasm orqali tushuntiring.

3. Matndan keyingi bosqich (Tahlil va qayta so'zlash)

Maqsad: Mazmunni mustahkamlash va nutqni o'stirish. Rasmga qarab matn tuzish: Berilgan rasm asosida mustaqil hikoya yoki insho yozish topshirig'ini bering.

Mantiqiy zanjir: Aralash berilgan bir nechta rasmni matn voqealari ketma-ketligi bo'yicha joylashtirishni so'rang. Bu matn strukturasi tushunishga yordam beradi.

Rasmga sarlavha qo'yish: Matnning har bir qismiga mos rasmlarni tanlab, ularga matndan mos keluvchi gaplarni (tsitata) topib sarlavha qo'yish.

4. Ijodiy faoliyat (Illyustratsiya chizish)

Maqsad: O'quvchining shaxsiy munosabatini ifodalash.

Tavsiya: O'quvchilarga matnning eng yoqqan qismini chizishni topshiring. Bu o'quvchining matnni qay darajada tushunganini ko'rsatuvchi eng yaxshi diagnostik vositadir.

Matn mazmuniga mos rasm va tasvirlarni tanlash bu shunchaki vizual moslik emas, balki didaktik maqsadlarga asoslangan metodik jarayondir. Quyida rasmlarni tanlashning asosiy texnik mezonlari va bosqichlari keltirilgan:

1. Tanlashning asosiy mezonlari

Mazmuniy moslik (Adekvatlik): Rasm matndagi asosiy voqeani yoki eng muhim epizodni aks ettirishi kerak. Agar rasm ikkinchi darajali detalga qaratilgan bo'lsa, u o'quvchini asosiy mazmundan chalg'itadi.

Yosh xususiyatlari: 1-2-sinflar uchun yorqin, katta va kam detalli rasmlar tavsiya etilsa, 3-4-sinflar uchun ko'p personajli va murakkab kompozitsiyali rasmlardan foydalanish mumkin.

Mantiqiy izchillik: Agar matn voqealar ketma-ketligidan iborat bo'lsa (masalan, ertak), rasmlar seriyasi tanlanishi va ular "syujet chizig'i"ni to'liq qoplashi lozim.

2. Rasmlarni "o'qish" texnikasi

O'qituvchi rasmni tanlagach, uni quyidagi texnikalar asosida matn bilan bog'laydi:

"Rasm - matn - rasm" (Kadrlar texnikasi): Matnning har bir mantiqiy qismi (xatboshisi) uchun bittadan rasm tanlanadi. Bu o'quvchilarda "Rasmi reja" shakllanishiga yordam beradi.

Vizual detallashtirish: Matnda berilgan sifatlarni (masalan: "oltin kuz", "vaxshiy bo'ri") tasvirlovchi aniq rasmlar tanlanadi. Bu mavhum tushunchalarni konkretlashtirishga yizmat qiladi.

Taqqoslash texnikasi: Bir xil voqeaning ikki xil tasvirini (masalan, turli rassomlar tomonidan chizilgan) ko'rsatib, matndagi tasvirga qaysi biri ko'proq mosligini so'rash.

3. Didaktik talablar:

Sifat: Rasm aniq, ranglari tabiiy va tushunarli bo'lishi shart.

Keraksiz detallarning yo'qligi: Rasmda matnda tilga olinmagan yoki unga zid bo'lgan elementlar bo'lmasligi kerak (masalan, matnda qish tasvirlansa-yu, rasmda ochiq osmon va yashil barglar bo'lishi bolani adashtiradi) Boshlang'ich sinflarda matn mazmunini rasmlar orqali tushuntirish deyarli barcha mavzu guruhlarida qo'llanilishi mumkin, biroq ayrim mavzularda bu usul o'ta samarali natija beradi:

1. Tabiat va fasllar

Mavzular: "Oltin kuz", "Qish zavqi", "Bahor nafasi", "Tabiatni asrang".

Ahamiyati: Tabiatdagi ranglar va o'zgarishlarni matn orqali tasavvur qilish bolalarga qiyinlik qilishi mumkin, rasm esa "jonli" manzara yaratadi.

2. Hayvonot olami

Mavzular: "Kim qanday uxlaydi?", "Qizil kitobga kiritilgan hayvonlar", "Uy hayvonlari va parrandalar".

Ahamiyati: Hayvonlarning tashqi ko'rinishi, xatti-harakatlari va yashash tarzi haqidagi matnlarni ularning rasmlari yoki sxematik tasvirlari bilan bog'lash xotirada yaxshi saqlanadi.

3. Ertaklar va hikoyalar (Syujetli matnlar)

Mavzular: Xalq ertaklari, masallar va kichik hikoyalar.

Ahamiyati: Voqealar rivojini (mantiqiy zanjirni) rasmlar ketma-ketligi (illyustratsiyalar) orqali tushuntirish osonroq. Bu o'quvchilarga matnni qayta so'zlab berishda tayanch bo'ladi.

4. Ma'naviyat va tarbiya

Mavzular: "Oila - muqaddas dargoh", "Do'stlik", "Salomlashish odobi", "Sinf xonasi va maktab hayoti".

Ahamiyati: Xulq-atvor normalari, hissiyotlar (xursandchilik, xafalik) va ijtimoiy munosabatlarni tasvirlovchi rasmlar matnning tarbiyaviy ahamiyatini oshiradi.

5. Savod o'rgatish davridagi matnlar

Mavzular: Alifbo darsligidagi ilk kichik matnlar, "Mening oilam", "Mening maktabim" kabi sodda mavzular.

Ahamiyati: Bolalar hali ravon o'qishni bilmagan davrda rasmlar matn mazmunini anglatuvchi asosiy axborot manbayi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Yuqoridagi fikrlarga xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida matnlar haqidagi boshlang'ich tasavvurlarni uyg'otish pedagoglarda qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Ammo to'g'ri taktika va professional metodikalar asosida o'quvchilar ongida ilk tasavvurlarni matnlar asosida yaratilgan tasvirlar va rasmlar bilan paydo qilish eng samarali usullardan biridir. Shunday qilib, 1-sinf darslarida matn va rasm uyg'unligini ta'minlash — ta'lim sifatini oshirish uchun xizmat qiladi. Bu metodika o'quvchida kitobxonlikka bo'lgan ilk qiziqish va ijobiy motivatsiyani shakllantirishda poydevor vazifasini o'taydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. **Ona tili fanidan davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi (1–4-sinflar uchun).** – Toshkent.
2. Abdullayeva Q., Karimova M. **Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitish metodikasi.** – Toshkent: O'qituvchi.
3. G'ulomova S. **Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish metodikasi.** – Toshkent.
4. Safarova R. **Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish yo'llari.** – Toshkent.
5. Qosimova K. **Boshlang'ich sinflarda matn ustida ishlash metodikasi.** – Toshkent.